

A SZERFOGYASZTÁSI PROBLÉMÁK ÉS VISELKEDÉSES FÜGGŐSÉGEK KOCKÁZATI TÉNYEZŐI, A KORAI FELISMERÉS ÉS KEZELÉSBE VÉTEL LEHETŐSÉGEI

DR. KOÓS TAMÁS, MD, MBA
SZAKMAI VEZETŐ
ÁEEK PROJEKTIRÁNYÍTÁSI IGAZGATÓSÁG

FODOR JÓZSEF ISKOLAEGÉSZSÉGÜGYI TÁRSASÁG
2018. OKTÓBER 5.
BUDAPEST

SZÉCHENYI **2020**

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Regionális
Fejlesztési Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-2.2.0-16-2016-00002

Gyermek és ifjúságpszichiátriai, addiktológiai és mentálhigiénés
ellátórendszer infrastrukturális feltételeinek fejlesztése

KOCKÁZATI ÉS PROTEKTÍV TÉNYEZŐK

- Néhány alapelv
- Soha sem egyetlen kockázati tényező áll a szerfogyasztás háttérében
- DE Mindenkinek van protektív tényezője is
- Sokkal inkább a kockázati és protektív tényezők egyensúlya befolyásolja az aktuális kockázatokot

KOCKÁZATI ÉS PROTEKTÍV TÉNYEZŐK

- Néhány alapelv (folyt.)
- Nincsenek abszolút/kötelező következmények
- Nincsen teljes védettség/biztonság
- A kockázat „mindössze” a bekövetkezés valószínűségét jelzi

KOCKÁZATI ÉS VÉDŐ TÉNYEZŐK VÁLTOZÁSA

- A fiatal, a család és a segítők helyzetét bonyolítja, hogy
 - A kockázati és védő tényezők pillanatnyi egyensúlya nem stabil;
 - Színterenként (iskola, család, lakókörnyezet stb.) eltérő;
 - Időben dinamikusan változó - új barátok, új helyszínek, új ismeretek és szokások
 - A fiatal életkora szerint ugyanazok a tényezők más és más súllyal vehetnek részt a kockázatok alakításában

KOCKÁZATI ÉS VÉDŐ TÉNYEZŐK

- Káosz? – Igen!
- Lehetőség? – Igen!
- A legtöbb esetben az egyensúly magától is változik – tehát változtatható
- A legtöbb esetben van protektív tényező is – tehát (legalábbis elvben) erősíthető

A KOCKÁZATI ÉS A VÉDŐ TÉNYEZŐK SZINTJEI

- „Genetikától a társadalomig”
- Nincs egyetlen, kiválasztott szintje a kockázati és védő tényezőknek – ahogy a genetikai háttér, úgy a társadalom sem tehető kizárólagosan felelőssé az addiktív magatartásért
- Egyik szint sem jobban vagy kevésbé meghatározó, mint a másik – a szintek is kölcsönhatásban vannak egymással

A SZINTEK – AZ EGYÉN

- Az egyén:
 - Genetikai meghatározottságok (enzim-aktivitás, transzmitter-szintek);
 - Személyiségbeli meghatározottságok (példa: extrovertált-introvertált, depresszív-felhangolt, impulzív-kontrollált)
 - Magatartásbeli jellemzők: agresszív/bántalmazó-bántalmazott
 - Tanulási zavarok

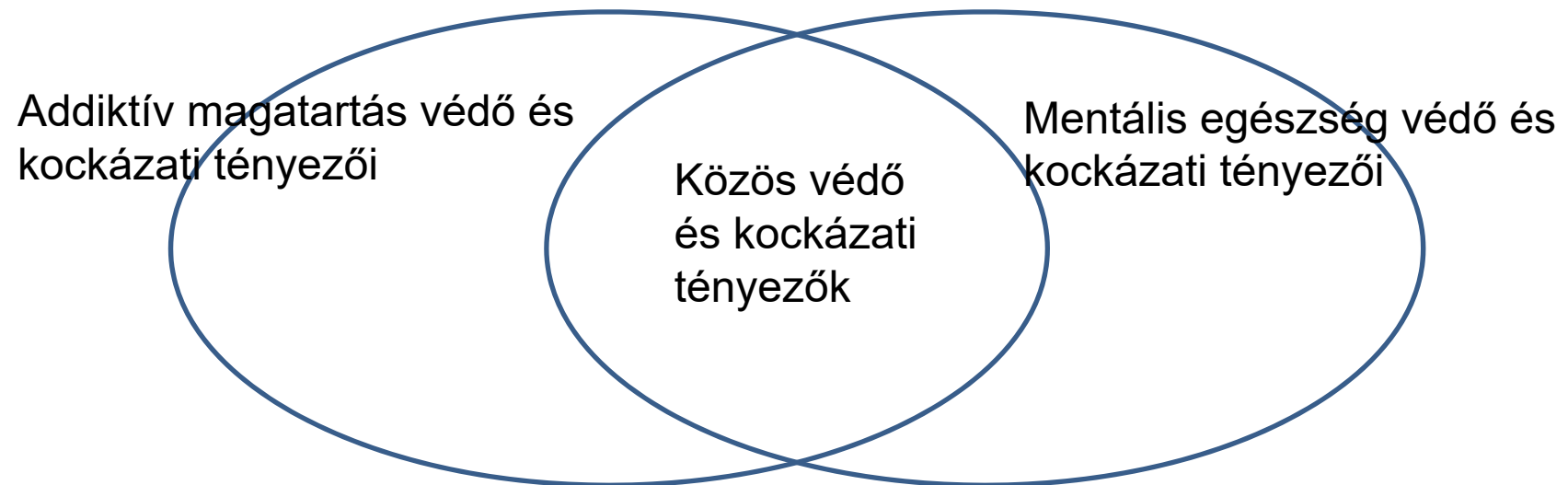
SZINTEK – AZ EGYÉN

- Bántalmazottság gyermekkorban
- ACE: adverse childhood experiences/events
- A PTSD sokkal gyakoribb mint gondolnánk, sokrétű manifesztáció: szorongás, depresszió, magatartászavar stb.

SZINTEK – AZ EGYÉN

- Krízisek:
 - Normálisan is előfordulnak a gyermekek életében;
 - Maga a pubertás, a felnőttkorba átlépés, alsó/felső tagozat határa krízishelyzet lehet
 - A krízis kezelési módja dönti el, hogy később kockázati vagy védő tényezőkként jelennek meg

A SZINTEK – AZ EGYÉN

SAMHSA 2018 nyomán

EFOP-2.2.0-16-2016-00002

Gyermek és ifjúságpszichiátriai, addiktológiai
és mentálhigiénés ellátórendszer infrastrukturális feltételeinek fejlesztése

SZINTEK

- A család (-):
 - Szülői kontroll: a „parental controll/parenting skills” tengelyen tág határok között mozgó szülők
 - Kötődési problémák korai gyermekkorból
 - Lakhatási és hosszan tartó anyagi nehézségek
 - Mentális problémával küzdő, szerfüggő vagy bűnöző szülő (NIDA, 2003)

SZINTEK – A CSALÁD

- Család (+)
 - Kb. a fentiek ellentettje: személyes kötődés, szülői készsége, nyílt és konzekvens szülői kontroll/nevelési elvek, stabil anyagi és lakhatási viszonyok (nem a méret a lényeg! – ház, autó, bankszámla)

SZŰKEBB KÖRNYEZET

- Iskola, mint kockázati tényező:
 - Tanulási nehézségek: ha az iskola nem megfelelően reagál (nemcsak a gyerek hibáztatható)
 - Akadémiai kudarcok
 - Zaklatás, bántalmazás az iskolában
 - Inadekvát iskolai terhelés, nem megfelelően megválasztott pedagógiai módszerek

SZŰKEBB KÖRNYEZET

- Iskola: protektív elemek:
 - Személyként való kezelésre képesség;
 - Tanulmányi sikerek személyre szabása és támogatása;
 - Pedagógus, mint referenciaszemély
 - Aktív bántalmazás/zaklatás-megelőzés
 - Felnőtt által felügyelt közös tevékenységek

SZŰKEBB KÖRNYEZET

- Közvetlen lakókörnyezet:
 - Bűnözés, erőszak, közösségi kontroll hiánya;
 - Közvetlen kortárs csoportban erőszak, illegális vagy legális szerek fogyasztása;
 - Szerfogyasztás vagy más addiktív magatartások normalitása – a normalizáció az egyén magatartását befolyásolhatja: „*mindenki iszik, tehát én miért ne?*”
 - A helyi közösségi hálózat infiltrációja szerfogyasztással vagy más addiktív magatartásokkal

SZŰKEBB KÖRNYEZET

- **Protektív lehet:**
 - Szűkebb közösség normái;
 - Erőszak, szerfogyasztás denormalizációja
 - Vallásos közösségek és gyakorlat;
 - Világos közösségi normák a szerfogyasztás ellen
 - Közösségi, kortárs cselekvések szerfogyasztás nélküli megvalósításának lehetősége (sport, művészet, stb.)

TÁGABB KÖRNYEZET - TÁRSADALOM

- Protektív / kockázati faktorok
- Jogszabályok, társadalmi normák (l. alkohol), hozzáférés;
- Technológia elterjedtsége: pl. sportfogadás, internet-függőség
- Ipari érdekcsoportok ereje, befolyása
- Média-hatások: kereskedelmi és közösségi (van-e határ és hol?)

KORAI ÉSZLELÉS

- A korai intervenció legfontosabb alapelvei:
 - Jelek/tünetek észlelésére való képesség;
 - Eszköz a jelek/tünetek objektiválására;
 - Motiváció/motivációs technikák
 - Ellátók együttműködése – ne vesszen el a fiatal
 - Bárhol és bármikor/mindenhol és mindig – megvalósítható. Nem színtérhez kötött!

KORAI ÉSZLELÉS

- A korai észlelés feltételei:
 - Alapvető objektív ismeretek megléte a közösségben (szerfogyasztás/egyéb addiktív magatartások)
 - Szűrésre alkalmas eszközök rendelkezésre állása és alkalmazására való képesség;
 - Konszenzus a közösségen belül (szakmai és tágabb társadalmi) a korai észlelés, azonosítás kereteiről és határaitól

KORAI INTERVENCIÓ CÉLJAI

TÖBBSZINTŰ MEGKÖZELÍTÉS

- Kockázati tényezők befolyásolása
- Addiktív magatartás rendszeressé válásának megelőzése
- Addiktív karrier megállítása és visszafordítása
- Költséghatékony módszertan tömeges alkalmazása az addikciók kontrollja érdekében (tömeges, olcsó, egyenként alacsony hatékonyságú, de társadalmi szinten hatékony)

SZŰRÉSI ESZKÖZTÁRA

- Amennyiben feltételezhető, hogy fennáll az addiktív magatartás/szerfogyasztás lehetősége
- Verifikációs eszköz – NEM diagnosztika, nincs betegség-megállapítás.
- Lehetőségek fennállásának megerősítése vagy alacsony valószínűségének megállapítása

VANNAK-E SZŰRÉSRE ALKALMAS ESZKÖZÖK?

- Nincs univerzális szűrőeszköz
- Van viszont számos, probléma-specifikus szűrőeszköz
- Addiktív magatartások esetén
 - Szerfogyasztás-fókuszú eszközök
 - Viselkedési addikciók szűrésére alkalmas eszközök
- NB: a vizeletteszt nem tartozik ide! Viszont hatékony lehet a kezelési folyamat monitorozásában

ÉS MÉGIS MIK AZOK...?

- ASSIST
- PGSI
- PIUQ
- DSM-IV-MR-J
- IGDT-10
- POGQ
- BSMAS

Demetrovics, Havasi, Kapitány-Fövény, Rácz, Vetró: Gyermek és fiatalok szerhasználati és egyéb addiktív zavaraihoz kapcsolódó szakmai irányelv, 2018 – előkészítés alatt

TESZTEK ALKALMAZHATÓSÁGA

- Nemzetközileg elfogadott és független vizsgálatok alapján hatásosnak bizonyul
- Magyarországon adaptált: hazai fogalmi keretek, nyelvhasználat, kulturális megfelelés stb.
- Megbízható szakmai-módszertani dokumentáció álljon rendelkezésre magyarul

TESZTEK

- ASSIST: Alcohol, Smoking and Substance Involvement Screening Test
- PGSI: Szerencsejáték Probléma Súlyossága Kérdőív
- PIUQ: Problémás Internethasználat Kérdőív
- Szerencsejáték-használati Zavar Kérdőív
- IGDT-10: Tíz-Tételes Internetes Játék Zavar Teszt
- POGQ: Problémás Online Játék Kérdőív
- BSMAS: Bergen Közösségi Média Függőség Skála

TOVÁBBI LEHETSÉGES TESZTEK

- CUDIT
- AUDIT-10

INTERVENCIÓK TÍPUSAI

- BI: Brief (rövid) Intervenció-technikák
- MI: Motivációs Interjú
- Kikből áll a terepen együttműködő mentálhigiénés team? Egészségügyi alapellátás, egészségügyi szakellátás (részben), szociális alapellátás és szakellátások szakemberei, pedagógiai szakszolgálat és pedagógusok – „*egyedül nem megy...*”

-
- Hosszabb távon szakemberek team-je által megvalósított komplex intervenciók – DE ez már kezelés

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

dr. Koós Tamás

koos.tamas@aeek.hu

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Regionális
Fejlesztési Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE